Wizerunek psychiatrii i psychiatrów w mediach. Analiza polskich tygodników opinii

AUTORKA: ANNA HOSS WSPÓŁPRACA*: MAŁGORZATA GROCHOWSKA

WPROWADZENIE

Medialne wizerunki psychiatrii są intensywnie zniekształcone, jednocześnie stanowiąc główne źródło potocznej wiedzy o dyscyplinie. Reprodukowane stereotypy podlegają internalizacji, co wywiera pośredni wpływ na dostępność do usług psychiatrycznych. Filmowych psychiatrów przedstawia się jako: nieprofesjonalnych, nieetycznych, nieskutecznych, niestabilnych emocjonalnie, skrajnie zdewaluowanych lub przeciwnie — wyidealizowanych. W mediach informacyjnych psychiatrzy występują w roli ekspertów komentujących sensacyjne wydarzenia, zwłaszcza łączące wątki psychiatryczne z przemocą i przestępstwami. Lekarze innych specjalności oraz studenci medycyny mają negatywny stosunek do psychiatrii. Opinie o psychiatrach w populacji ogólnej są gorsze, niż w stosunku do innych lekarzy, ale znacznie wyższe, niż oczekują psychiatrzy. Poziom odczuwanej stygmatyzacji jest u psychiatrów wysoki i ilustruje zjawisko autostygmatyzacji (Angermeyer i in., 2017). Polscy psychiatrzy raportują doświadczenie dyskryminacji, pesymizm, poczucie nieskuteczności i braku społecznego uznania. Tylko 2% uważa, że psychiatria jest odbierana przez społeczeństwo jako przydatna; 53% sądzi, że postrzega się ich jako *upodobnia**j**ących się do pacjentów*; 49 % myśli, że psychiatria jest postrzegana przez lekarzy innych specjalności jest dyscyplina o niskim prestiżu**,** a 8% – o bardzo niskim (Kochański, Cechnicki, 2018)**.** Literatura przedmiotu wyczerpująco opisuje wizerunki fikcyjne, w niewielkim stopniu uwzględniając prasę, czy kontekst polski.

CEL BADANIA / METODY BADAŃ

Praca jest pierwszą jakościową analizą wizerunku psychiatry w polskich tygodnikach opinii. Celem badania było sprawdzenie, czy psychiatrzy są przedstawiani w sposób stygmatyzujący. Zaproponowano następujące **pytania badawcze:**

- **Jak ocenia się psychiatrów na wymiarach *Kompetencji*, *Etyczności*, *Dewaluacji* i *Oceny Roli*?**
- **Czy wizerunek psychiatrów różni się w zależności od orientacji światopoglądowej czasopisma?**
- **Czy są różnice w sposobach przedstawiania psychiatrów, a psychologów i psychoterapeutów?**

Zastosowano jakościową **metodę oceny sędziów kompetentnych**. Na potrzeby badania utworzono kwestionariusz i bazę artykułów oraz przeprowadzono szkolenie dwojga sędziów (sędzia 1: psychiatrka, psychoterapeutka, wykładowczyni akademicka; sędzia 2: psycholog, psychoterapeuta w trakcie szkolenia, doktorant).

METODA / WYNIKI / PROCEDURY

Utworzono bazę artykułów prasowych pochodzących z ośmiu polskich tygodników opinii o najwyższych wynikach sprzedaży w roku 2013 (*Angora, Do Rzeczy, Gazeta Polska, Gość Niedzielny, Newsweek Polska, Polityka, Sieci, Wprost*) i zawierających wybrane słowa kluczowe. Wyjściowa baza danych, zawierająca łącznie 208 artykułów (36 z tygodnika *Angora*, 20 z *Do Rzeczy*, 11 z *Gazety Polskiej*, 4 z *Gościa Niedzielnego*, 24 z *Newsweeka*, 44 z *Polityki*, 33 z *Sieci* i 36 z *Wprost)* została poddana powtórnemu procesowi selekcji. Sędziowie zakwalifikowali do analizy 118 artykułów. Utworzono *Instrukcję dla Sędziów Kompetentnych* oraz arkusz ocen. Ostateczna wersja narzędzia składała się z 16 pozycji jedno- i wielokrotnego wyboru. Odpowiedzi udzielano na na skali Likerta i nominalnej. Dwóch pracujących niezależnie sędziów przeprowadziło analizę z użyciem *Instrukcji*, oceniając treść na trzech pięciostopniowych wymiarach:

- **Kompetencji** (*zdecydowanie nieprofesjonalny* do *zdecydowanie profesjonalny*).
- **Etyczności** (*zdecydowanie nieetyczny* do *bardzo etyczny*).
- **Dewaluacji** (*zdecydowanie zdewaluowany* do *zdecydowanie wyidealizowany).*
- **Oceny Roli** (*zdecydowanie negatywna* do *zdecydowanie pozytywna*).

Wyższy wynik na każdym z wymiarów oznaczał większe nasilenie pozytywnej cechy. Utworzono *Wskaźnik Negatywnego Wizerunku* (średnia arytmetyczna z wymiarów), przyjmujący wartości od 5 (brak negatywnego wizerunku) do 15 (bardzo negatywny wizerunek). Sklasyfikowano czasopisma przyjmując za kryterium orientację światopoglądową. Za *prawicowe* uznano *Do Rzeczy*, *Gazetę Polską*, *Gościa Niedzielnego* i *Sieci.* Za czasopisma o *innej orientacji* uznano *Politykę, Newsweek Polska* i *Wprost*. Z analizy wykluczono tygodnik *Angora* (przegląd prasy). Dane surowe z pracy sędziów kompetentnych zostały poddane analizie statystycznej za pomocą programu IBM SPSS Statistics 24. Wykonano testy: Shapiro-Wilka (w przypadku braku normalności rozkładów zmiennych w poszczególnych grupach i $p < 0,05$), H Kruskala-Wallisa, U Manna-Whitney'a, post-hoc Dunna-Bonferroniego i wyliczono podstawowe statystyki opisowe. Za poziom istotności przyjęto $p < 0,05$. W przypadku wartości współczynnika *α* Krippendorfa, za co najmniej zadowalający poziom zgodności uznano > 0,4.

Wyniki:

Wizerunki psychiatrów nie są zdewaluowane, nie różnią się istotnie od sposobów przedstawiania psychologów i psychoterapeutów ani od płci specjalisty i są podobne w czasopismach o różnych orientacjach światopoglądowych.

GŁÓWNE WYNIKI

- W celu eksploracji pierwszego pytania badawczego (Jak ocenia się psychiatrów na wymiarach *Kompetencji*, *Etyczności*, *Dewaluacji* i *Oceny Roli*?) przeprowadzono test H Kruskala-Wallisa. Wynik testu wskazał na **brak istotnych statystycznie różnic** w ocenie psychiatrów dla stopnia kompetencji [H(2) = 4,417; p > 0,05], poziomu etyczności [H(2) = 3,388; p > 0,05], poziomu dewaluacji-idealizacji [H(2) = 1,533; p > 0,05] i poziomu pozytywności-negatywności roli [H(2) = 1,449; p > 0,05]. Średnie oceny psychiatrów na poszczególnych wymiarach przedstawiono poniżej.

	Kompetencja	Etyczność	Dewaluacja	Ocena Roli
H	4,417	3,388	1,533	1,449
p	>0,05	>0,05	>0,05	>0,05
M	3,98	3,41	3,15	3,52
SD	1,03	0,87	0,72	0,86

- W celu eksploracji drugiego pytania badawczego (Czy wizerunek psychiatrii i psychiatrów różni się w zależności od orientacji światopoglądowej czasopisma?) przeprowadzono test U Manna-Whitney'a. Analiza nie wykazała istnienia istotnych statystycznie różnic pomiędzy czasopismami prawicowymi i innymi. Można uznać, że wizerunek psychiatrii i psychiatrów nie różni się w zależności od orientacji światopoglądowej czasopisma. Średnie ocen na wszystkich wymiarach i *Wskaźnik Negatywnego Wizerunku* (WNW) dla czasopism prawicowych i innych przedstawiono poniżej.

		Kompetencja	Etyczność	Dewaluacja	Ocena Roli	WNW
U		23	34,5	34,5	44,5	
p		>0,05	>0,05	>0,05	>0,05	
Prawicowe (N=5)	M	4,5	3,6	3,7	3,6	8,6
	SD	0,71	0,65	0,98	0,82	2,63
Inne (N=19)	M	3,71	3,26	3,16	3,47	10,4
	SD	0,87	0,7	0,6	0,68	2,54

- W celu uzyskania odpowiedzi na trzecie pytanie badawcze (Czy są różnice w sposobach przedstawiania psychiatrów i innych specjalistów?) porównano wartości *Wskaźnika Negatywnego Wizerunku* dla każdego zawodu. W tym celu zastosowano test H Kruskala-Wallisa. WNW był najniższy u psychiatrów (M=9,94; SD=3,06), jednak analiza nie wykazała różnic istotnych statystycznie [H(2) = 3,103; p > 0,05]. Można więc uznać, że nie ma istotnych różnic w sposobach przedstawiania psychiatrów i innych specjalistów. Średnie wartości WNW dla każdego z zawodów przedstawiono poniżej.

	Psychiatrzy (N=32)	**Psychoterapeuci** (N=27)	**Psychologowie** (N=77)	**Specjaliści ogółem**
M	9,94	11,09	10,44	10,45
SD	3,06	3,05	3,28	3,18

Ponadto, analiza statystyk opisowych wykazała, że:

- Średni WNW dla wszystkich zawodów wyniósł 10,5 (skala 5 — 25, gdzie 25 to bardzo negatywny wizerunek).
- WNW nie jest zależny od płci.
- Psychiatrzy ani razu nie odwołali się w swoich wypowiedziach do dowodu anegdotycznego, podczas gdy psychologowie robili to częściej, niż do źródeł naukowych.
- Psychiatrzy rzadko (15,6%) ale najczęściej ze wszystkich specjalistów (psychologowie 14,3%, psychoterapeuci 11,1%) powoływali się w swoich wypowiedziach na źródła naukowe. Głównym źródłem odwołań u wszystkich specjalistów były: profesjonalna opinia ekspercka (52,2%), własne doświadczenie kliniczne (12,5%) i literatura naukowa (11,8 %).
- Ponieważ korelacje między podskalami wskaźnika były dodatnie i osiągały wartości od średnich do bardzo wysokich, można przewidywać, że specjalista oceniony jako pełniący pozytywną rolę był jednocześnie uznany za kompetentnego, i odwrotnie.
- Psychiatrzy często uczestniczyli w komentowaniu zjawisk związanych z przestępstwami i przemocą.
- Mimo, iż różnice te nie są istotne statystycznie, można zauważyć tendencję do wyższej oceny psychiatrów od innych specjalistów w konserwatywnych czasopismach prawicowych (*Gazeta Polska*).

Kozetka szarlatana

Terapia dla dorosłych dzieci alkoholików to zdaniem dr. Tomasza Witkowskiego PSYCHOLOGICZNA PROSTITUCJA i hochsztaplerstwo. Pacjenci są jednak innego zdania.

Władza wyśle cię do psychiatryka

Psychiatra entomolog

KRZYSZTOF FEUSETTE

dziennikarz, felietonista

KONKLUZJE

Projektowanie skutecznych strategii destygmatyzacji musi nie tylko opierać się na wiedzy o ogólnych prawidłowościach, ale i uwzględniać pogłębioną refleksję nad lokalnym kontekstem.. Wnioski z tego badania mogą znaleźć zastosowanie w programach ukierunkowanych na poprawę sytuacji polskiej psychiatrii. Psychiatrzy nie są przedstawiani w polskiej prasie w sposób stygmatyzujący, ani gorszy, niż inni specjaliści z zakresu ochrony zdrowia psychicznego. Wyniki wydają się potwierdzać płynącą z literatury źródłowej hipotezę o występowaniu mechanizmu autostygmatyzacji wśród psychiatrów. Należy skontekstualizować ten wniosek poprzez ocenę postaw wobec psychiatrów w populacji ogólnej Polski oraz rozwinięcie analizy w stronę polskich obrazów fabularnych czy źródeł internetowych, na przykład poprzez replikację badań światowych. Podstawowe ograniczenia projektu wynikają ze specyfiki pracy metodą oceny sędziów kompetentnych; zasadne będzie powtórne zanalizowanie materiału metodą krytycznej analizy dyskursu (KAD) lub metod mieszanych, na przykład z wykorzystaniem dyferencjału semantycznego. Ciekawym może być pogłębienie badania w kierunku analizy periodyków o wyraźnie określonej orientacji ideologicznej i przyjęcie innego kryterium podziału, na przykład *Konserwatywne* i *Neoliberalne*. Istnieje możliwość, że pozytywna ocena lekarza psychiatry w tytułach konserwatywnych wiąże się ze specyfiką silnie zmedykalizowanego, opartego na autorytecie i relacji hierarchicznej kontaktu pacjent-lekarz. Z kolei dyskursy neoliberalizujące, afirmujące wartość siły i władzy, mogą kształtować odmienny wizerunek obraz — lekarza świadomego konieczności utrzymania konkurencyjności własnych zasobów. Stanowi to potencjalnie interesujący, obszar badawczy, zważywszy na postępującą komercjalizację usług medycznych i podporządkowanie wspomnianej relacji mechanizmom rynkowym.

BIBLIOGRAFIA

- Angermeyer, M.C., van der Auwera, S., Carta, M.G., Schomerus, G. (2017) Public attitudes towards psychiatry and psychiatric treatment at the beginning of the 21st century: a systematic review and meta-analysis of population surveys. *World Psychiatry*. 16 (1), 50-61.
- Gabbard, G. O., Gabbard, K. (1999) *Psychiatry and the cinema*. USA: American Psychiatric Association.
- Kochański, A., Cechnicki, A. (2018) Opinie polskich psychiatrów o psychiatrii i własnej roli zawodowej. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 27 (1), 31-48.

Praca roczna empiryczna na kierunku psychologia (rok III, 2018/2019)
pod kierunkiem doktora Rafała Styły.
*W procesie tworzenia narzędzia i wykonywania analiz brali udział :
dr Hubert Suszek, mgr Jakub Dąbrowski, mgr Joachim Kowalski.

ADRES DO KORESPONDENCJI:
a.hoss@student.uw.edu.pl